

Kansainväliset vertailut historiantutkimuksessa – hyödyllisiä mutta vaativia

Riitta Hjerpe

Motto: Kuka on tutkinut vain Ranskan vallankumousta, ei tiedä mitään Ranskan vallankumouksesta (Alexis de Toqueville; lainaus Risto Alapuron esitelmästä 7.5.1998).

Mitä historiantutkimus olisi ilman vertailuja tai kansainvälisiä vertailuja? Mitä ylipäätään voimme sanoa tutkimustuloksistamme, jos emme suhteuta niitä johonkin muuhun? Vertailut tekevät tulokset kiinnostaviksi sinänsä. Mutta mikä niissä on kiinnostavaa?

Varmaan on löydettävissä yksittäisiä historian tutkimustuloksia, jotka ovat sinänsä arvokkaita ja paljon kertovia. Mutta mitä meille kertoo taloushistorioitsijan tutkimustulos, että bruttokansantuote henkeä kohden Suomessa vuonna 1900 oli 365 markkaa tai 3,65 nykymarkkaa (vuoden 1900 hintoihin) tai tulevaisuudessa kenties euroiksi muutettuna 0,6 euroa. Aika epämielenkiintoista sinällään.

Kuitenkin voin vakuuttaa, että edellä mainittuun lukuun 365 mk pääsemiseksi on tehty valtavat määrät tutkimustyötä. Samalla voin todeta itsekin, että tämä yksittäinen tulos ei sano meille paljon. Haluamme tietää paljon lisää. Miten se on tuotettu: miten se jakautuu toimialoittain? Tiedämme, että inflaatio on syönyt rahan arvoa tällä vuosisadalla melkoisesti. Mitä luku merkitsee reaalisesti eli esimerkiksi nykyrahassa? Ja mitä 365 mk merkitsee kansainvälisesti. Mihin se sijoittaa meidät suomalaiset muiden maiden ihmisiin verrattuna?

Tässä aion pohtia mm. sitä, miten tieto "BKT per capita Suomessa 365 mk vuonna 1900" tulisi mielenkiintoiseksi ja mielekkääksi. Ja väitän tietenkin otsikkoni mukaan, että vertailut, tässä tapauksessa kansainväliset vertailut, tekevät sen mielenkiintoiseksi.

Äkkiseltään tuntuu, että on aika triviaalia kysyä historiantutkijalta, ehkä erityisesti taloushistorian tutkijalta, mitä hyötyä on kansainvälisistä vertailuista historiantutkimuksessa? Miten lähestyä koko asiaa, joka on triviaali? Voitaisiinko kysyä myös, mitä historiantutkimus olisi ilman vertailuja tai kansainvälisiä vertailuja? Ja tähän tekee mieleni jatkaa: mitä ylipäätään voimme sanoa tutkimustuloksistamme, jos emme suhteuta niitä johonkin muuhun?

Yksi vertailujen hyöty voisi tietysti olla, että ne tekevät tulokset kiinnostaviksi sinänsä. Mutta mikä niissä on kiinnostavaa? Mielestäni ainakin se, että vertailut ovat tie tulosten yleistettävyyteen. Tieteessä on tavallinen kysymys: miten tavallista, normaalia jonkun ilmiön esiintyminen on, miten rakenteet muuttuvat, miten ilmiöt suhtautuvat toisiinsa? Toisaalta mielenkiintoista voi olla se, että yleisiä yhteisiä piirteitä ei löydy.

Yksi tapa käyttää vertailuja on etsiä niiden avulla empiiristä tukea teorioille ja näin on tietenkin paljon tehty. Entä jos tukea ei tule? Entä jos löytyykin selvä poikkeus? Onko teoria väärin muotoiltu, vai onko löydetty mielenkiintoinen uusi ilmiö? Onko päästy uuteen tärkeään kysymykseen? Väitän, että vertailun kautta - yleistyksen sivutuloksena - voidaan löytää tärkeää uutta tietoa: maan, alueen ja ajan erityispiirteitä, jotka puolestaan ovat uusia haasteita tutkimukselle. Ne johtavat uusiin kysymyksenasetteluihin.

Periaatteessa näitä vertailuja voidaan tehdä deduktiivisesti: teoriasta empiriaan edeten. Voidaan myös hyvin lähteä liikkeelle toisesta suunnasta ns. induktiivisesti ja edetä empiiristä havainnoista ja vertailuista yleistyksiin, teoriaan.

Vertailuja voidaan lisäksi tehdä moneen eri suuntaan? Historiassa yksi luonteva tapa vertailla on tietenkin ajassa, ennen ja nyt, eri ajankohtina ylipäätään. Tai paikallisesti/alueellisesti maan sisällä. Ja päivän teeman mukaan: kansainvälisesti, yhteen maahan, moneen maahan, koko maanosaan tai jopa koko maailmaan verraten.

Mitä vertailuilta vaaditaan? Voidaanko aina ja kaikkea verrata? Miten voidaan taata, että vertailut ovat järkeviä? Entä jos tulos poikkeaa muiden maiden vastaavista? Onko törmätty uuteen mielenkiintoiseen ilmiöön, poikkeavuuteen?

Ensiksi on varmaan syytä epäillä omien tulostemme luotettavuutta: onko tutkittu samaa asiaa, ovatko käsitteet samoja? Onko saatu käyttöön kaikki relevantti materiaali? Onko materiaali luotettavaa? Ovatko arviointimenetelmät

samanlaisia? On kiinnitettävä huolellisesti huomiota siihen, että verrataan samoja asioita.

BKT-vertailut kansainvälisinä vertailututkimuksina

Kansainvälisiä vertailuja on joillakin aloilla pitkään pidetty niin tärkeinä, että on tehty suunnitelmallista yhteistyötä vertailujen parantamiseksi. Yksi tällainen esimerkki ovat talouden indikaattorit, joita mm. kansantaloustieteilijät ja taloushistorioitsijat käyttävät.

Näistä keskeinen käsite on kansantuote, joka useimmiten spesifioidaan bruttokansantuotteeksi. Se mittaa tietyssä paikassa tietynä aikana tuotettua toimialojen arvonlisäystä.

Bruttokansantuote on kansantalouden tilinpidon keskeinen käsite. Sitä kehitettiin systemaattisesti kansainvälisenä yhteistyönä toisen maailmansodan jälkeen YK:ssa ja OEEC:ssä. Ensimmäiset suositukset yhtenäisistä kansantalouden tilinpidon menetelmistä ja määritelmistä ovat 1940- ja 1950-luvun taitteesta. Ne pyrkivät yhtenäiseen analyttiseen kuvaukseen kansantalouden ns. markkinatoiminnoista ja näiden välisistä suhteista: miten kansantuote tuotetaan, miten se kulutetaan, miten tulot jakautuvat työ- ja pääomatuloihin ja miten kansainväliset taloustoimet suhtautuvat kotimaisiin? Niissä luonnollisesti kiinnitetään huomiota paitsi laskentajärjestelmän rakenteeseen myös käsitteisiin: miten käsitteet määritellään johdonmukaisella ja yhtenäisellä ja kansainvälisesti vertailtavalla tavalla?

Tämä ajankohtainen kehittäminen johti sitten luontevasti myös historialliseen tarkasteluun. Taloustieteen nobelisti Simon Kuznets aloitti kansainvälisen vertailuprojektin 1950-luvun lopulla. Siinä pyrittiin laskemaan bruttokansantuotteen kehitys useissa eri maissa ja vertaamaan näitä sitten toisiinsa.

Kuznets oli itse kehittänyt Yhdysvalloissa kansantalouden tilinpitolaskelmia sotien välisenä aikana. Samanlaisia laskelmia tehtiin silloin monissa muissakin maissa. Muissa töissään Kuznets vertaili eri maiden talouksia ajassa lukuisten eri indikaattoreiden avulla, ja hänen keskeisiä tuloksiaan ovat monet yleistyksiset talouksien kehityksestä, tuotannon kasvusta, rakennemuutoksesta, ulkomaankaupan rakenteesta, tulojen jakautumisesta jne.

Bruttokansantuote on laskettu noin 40 maassa pitkältä aikaväliltä eli 1800-luvulta tähän päivään. Vuosi 1860 on monissa maissa lähtökohta, kuten meilläkin Suomessa. Nämä eri maiden vertailut on sittemmin OECD:n entinen tutkija, myöhemmin Groningenin yliopiston professori Angus Maddison koonnut yksiin kansiin. Hän on myös muutaman vuoden välein ilmestyneissä kirjoissaan ajantasaistanut tietoja ja analysoinut niitä yhdistämällä saatua kuvaa ensin teollistuneista maista ja sittemmin koko maailmasta. Täytyy kuitenkin todeta, että suurin osa historiallisista kansantalouden tilinpitolaskelmista koskee teollistuneita maita ja kattavuus muiden maaryhmien osalta on selvästi vähäisempi.

Alunperin Simon Kuznets itse johti näiden laskelmien tekoa ja tekijät esittivät tuloksiaan International Association for Income and Wealthin konferensseissa. Kuznetsin jälkeen Angus Maddison on ajoittain koonnut näitä ns. kasvututkijoita yhteen keskustelemaan tutkimusten etenemisestä ja etenkin niiden vertailtavuudesta. Suomen kasvututkimusta tehdessäni Maddisonin tuki oli minulle erittäin tärkeää.

Uskoisinpa, että historiallisina vertailuina nämä Maddisonin luvut ovat nykyisin eniten käytettyjä, ja niihin sisältyvät Suomenkin luvut. Suomen luvut saatiin valmiiksi pitkällisen tutkimusprosessin jälkeen. Työ oli aloitettu vuonna 1959 Simon Kuznetsin kehotuksesta ja loppuraportti julkaistiin vuonna 1988, englanniksi vuonna 1989. Nykyisin Suomen historialliset kansantalouden tilinpidon luvut ovat osa virallista tilastoa. Tilastokeskus ylläpitää sarjoja ja niitä on nähtävissä mm. internetissä.

Ensimmäiset arviot Suomen kokonaistuotannosta ovat 1880-luvun alusta silloisen tilastotoimen päällikön K.J.F. Ignatiuksen tekemiä ja niissä käytetään mielenkiintoisella tavalla myös kansainvälisiä vertailuja.

Ignatius teki laskelmansa verotustietojen perusteella. Hän oli tilastotoimistossa vastuussa suostuntaverotilastojen laatimisesta. Hän kiinnostui tätä kautta arvioimaan koko maan tuotantoa. Toisaalta Ignatius halusi päästä selville, olivatko eri sektorit maksaneet veroa suhteessa siihen, mikä niiden osuus kansantaloudessa oli. Hän arvioi myös muita teitä, mitä tuotantoa maassa oli ja paljonko oli tuotettu. Hän käytti hyväkseen olemassa olevia tilastoja, joita oli silloin jo melkoisesti. Ne koskivat ulkomaankauppaa, Venäjän kauppaa, eri toimialojen tuotantoa (kuvernöörien kertomuksissa), väestötietoja (papiston kokoamissa väestön kymmenvuotistauluissa). Ignatiuksen kansantuotteen käsite ei

tosin vastaa nykyisin käytettävää, mutta on sanottava, että tottahan siinä on samoja elementtejä.

Ignatius myös vertasi laskelmiaan muihin pohjoismaihin, ja sai itse asiassa ihan järkeenkäypiä ja kelvollisia tuloksia: Suomi oli selvästi köyhin maa ja Tanska rikkain. Uudet tulokset eivät ole muuttaneet tätä kuvaa olennaisesti.

Kuten totesin alussa, Suomen BKT per capita vuonna 1900 oli 365 mk. Ajassa vertaamalla voimme todeta esimerkiksi, että tähän päivään verrattuna Suomen BKT per capita oli reaalisesti kymmenesosa nykyisestä eli että tuotanto henkeä kohden maassa on noin 100 vuoden aikana kymmenkertaistunut. Aikamoinen kehitys, vaikka sen sisältö on konkreettisesti vähän vaikea mieltää. Tuotanto käsittää paitsi paljon enemmän tuotteita myös suuria rakennemuutoksia, mm. suhteellisten hintojen muutoksia.

Kun rinnastetaan eri maiden BKT per capita eri ajankohtina, nähdään, miten ne suhtautuvat toisiinsa eri aikoina kuten esimerkiksi kuviossa 1. Suomen BKT per capita oli vain noin puolet tai jopa vähemmän Yhdysvaltain vastaavasta 1800-luvun jälkipuoliskolla. Samalla kun BKT on absoluuttisesti kasvanut kaikissa maissa, erot kuvion maiden välillä ovat suhteellisesti kaventuneet.

Onko vertailuista sitten hyötyä?

Neoklassisen talusteorian mukaan talous kasvaa tuotannontekijöiden, työn ja pääoman, lisäyksen seurauksena. Henkeä kohden laskettujen tulojen kasvu johtuu teknologisesti muutoksesta. Ja lisäksi teorian mukaan erot maiden välillä kaventuvat. Teorian mukaan näin käy kaikissa maissa, joissa investointeja lisätään ja työvoiman määrä kasvaa. Tähän perustuu mm. Walt W. Rostow'n tunnettu teollistumismalli, jossa keskeistä on investointiasteen nousu.

Empiirisesti vertailemalla, voidaan todeta (kuvio 1), että ajanmittaan teollistuneissa maissa bruttokansantuotteet henkeä kohden ovat pyrkineet lähestymään toisiaan. Yhdysvaltain BKT per capita kasvu on ollut koko ajan näistä maista korkein, mutta muut maat ovat kuroneet eroa kiinni. Toisin sanoen köyhän Suomen tuloero on kaventunut maailman rikkaimpiin maihin, joita kuviossa edustaa Yhdysvallat. Tätä ilmiötä nimitetään konvergenssiksi. Sitä on pyritty selittämään ilmiöllä nimeltä 'catching up' tai 'kiinniottaminen'. Johtava maa satsaa resurssejaan uuden teknologian kehittämiseen taloudellisen kasvun saavuttamiseksi. Seuraajamaissa sen sijaan on mahdollista päästä vähemmällä kehittämiskustannuksilla, kun voidaan lainata johtavan maan kehittämää teknologiaa ja näin päästä kiinni nopeampaan kasvuun.

Sittenmin on nähty, että vain osa maailmanmaista on osallistunut toden teolla tähän kiinniottoprosessiin. Osa on jäänyt sen ulkopuolelle: vaikka tuotanto henkeä kohden on lisääntynyt, erot rikkaimpiin maihin eivät ole kaventuneet vaan suorastaan suurentuneet (kuvio 2). Tutkimuksen suuri haaste onkin selvittää, mitkä ovat ne tekijät, jotka auttavat jonkun maan nopean taloudellisen kasvun uralle. Mitkä tekijät puolestaan estävät kasvua? Kansainvälisissä vertailuilla on tässä tärkeä roolinsa. Nykyisin katseet kääntyvät ns. uuden institutionaalisen talusteoreettisen ja taloushistoriallisen tutkimuksen suuntaan, koska arvellaan, että selitys voisi löytyä institutionaalisista seikoista.

Taloushistorian tutkimuksessa kansainväliset vertailut ovat olleet yksi keskeinen työväline. Emme voisi ajatella taloushistorian tuloksia ilman vertailuaineistoa. Menemättä tässä tutkimusten sisältöön mainitsen nimeltä koko taloushistorian tutkimussuuntauksiin keskeisesti vaikuttaneiden Alexander Gerschenkronin 'globaalin' teollistumismallin, Alfred Chandlerin tutkimussuuntauksen yritystoiminnan historiasta, jossa verrataan suuryritysten organisaatioita ja johtamismalleja, sekä Sidney Pollardin ja Nicholas Craftsin taloudellisen kehityksen tutkimukset, joissa vertailut ovat olennaisia.

Erityisen paljon kansainvälisillä vertailuilla näyttäisi olleen merkitystä teollistumisen tutkimuksessa eri maissa. Keräämällä ja vertaamalla tuloksia eri maista olemme havainneet esimerkiksi, että teollistumisen tuntomerkkejä ovat paitsi keskimääräisten tulojen kasvu myös monenlaiset rakennemuutokset. Keskeinen rakennemuutos on se, että teollistumisen aikana alkutuotannon osuus on laskenut ja teollisten toimialojen ja palvelujen osuus kasvanut samalla, kun tulot ovat nousseet. Näin on tapahtunut jokseenkin kaikissa maissa.

Mutta entä jos jonkun maan tulos poikkeaa muiden maiden vastaavista? Silloin voimme tietenkin epäillä omien tulostemme luotettavuutta. Onko tutkittu samaa asiaa? Onko saatu käyttöön kaikki relevantti materiaali? Onko materiaali luotettavaa? Ovatko arviointimenetelmät samanlaisia?

Ja jos kaikki näyttäisi olevan kohdallaan: ehkäpä olemmekin törmänneet kiinnostavaan kansalliseen erityispiirteeseen.

Kun Suomi otetaan mukaan edellä olevaan tulotasorakennemuutos -vertailuun, saadaan poikkeava tulos. Suomessa keskimääräiset tulot henkeä kohden ovat olleet korkeampia kuin alkutuotannon osuus antaisi odottaa. Mistä tämä sitten johtuu? Laskuvirheestä vai todellisesta erosta?

Intuitiivisestikin voimme päätellä ja olemme voineet luvuistamme arvioida, että tässä tapauksessa kyse on Suomessa merkittävän metsätalouden osuudesta. Missään muussa teollisuusmaassa metsätalouden, siis metsänhoidon ja puunkorjuun osuus, ei ole suhteellisesti yhtä suuri.

Metsätaloudessa puolestaan työn tuottavuus on korkea verrattuna maatalouteen. Ja tätä kautta tuotannon arvo henkeä kohden on korkeampi kuin tuotannon rakenteesta saatettaisiin ennustaa. Suomi on siis poikkeus edellä olevasta mallista.

Human Development Index

Bruttokansantuotetta henkeä kohden on pidetty suhteellisen hyvänä yhteisenä taloudellisen kehitystason indikaattorina, vaikka sitä on paljon kritisoitukin. Hyviä puolia ovat sen kansainvälisesti hyväksyty määritelmä ja sen varsin hyvä kattavuus: se mittaa markkina- eli myyntiä varten tarkoitettua tuotantoa sekä keskeisiä omaan käyttöön tuotettuja hyödykkeitä kuten ruokaa ja rakennuksia, ym. pääomahyödykkeitä. (Tulevaisuudessa siihen pyritään arvioimaan myös mukaan omaan käyttöön tuotetut kulutustavarat, ei kuitenkaan kotitalouspalveluja.) Yleensä bruttokansantuote henkeä kohden korreloi positiivisesti useiden muiden hyvinvointia mittaavien indikaattorien kanssa.

Toisaalta bruttokansantuote ei kerro mitään tulojen tasaisesta tai epätasaisesta jakautumasta. Se ei kerro, missä määrin esim. luonnonvaroja käytetään loppuun tai luontoa turmellaan tuotannon sivutuotteena. Se jättää monet tärkeinä pidetyt elintason indikaattorit pimentoon.

YK:n piirissä on viime vuosina kehitelty uutta kansainvälistä hyvinvoinnin mittaria, joka ottaisi huomioon useampia tekijöitä ja joka olisi helppo mitata ja käyttää vertailuissa. Tällaiseksi on tässä vaiheessa tullut ns. Human Development Index. Siinä yhdistetään bruttokansantuote henkeä kohden, keskimääräinen elinikä ja tiedon taso, jota on mitattu yleensä lukutaidolla. Human Development Index antaa varsin mielenkiintoisia tuloksia ja poikkeaa jossain määrin pelkästään bruttokansantuotteella mitatusta elintasosta. Tämä indikaattori on kuitenkin ongelmallinen historiallisissa tarkasteluissa. Varsinkin tiedontason mittaaminen näyttää vaikealta.

Esimerkiksi suomalainen lukutaito on tilastojen mukaan erittäin hyvä, mutta jos otetaan tarkastelukohteeksi kirjoitustaitoisten määrä vaikkapa väestön kymmenvuotistauluissa ja verrataan sitä muihin Pohjoismaihin, Suomi putoaa suhteellisesti paljon alaspäin. Mikä on siis oikea tapa mitata tässä? Yhtenä tiedontason mittarina näissä kansainvälistä vertailuissa on käytetty siirtolaisten kirjoitustaitoa New Yorkin Ellis Islandin siirtolaisvirastossa: puumerkki kuvaa luku- ja kirjoitustaidottomuutta, allekirjoitus vastaavasti taitojen olemassaoloa. Mutta onko tämä hyvä indikaattori, kun tiedetään, että siirtolaisiksi lähti hyvin valikoitunut joukko? Vai voidaan olettaa, että se on jotenkin vakioisessa suhteessa maan koko väestöön?

Tunnettu kehitystaloustieteen tutkija Amartya Sen käyttää hyvinvointivertailuissa imeväis- ja lapsikuolleisuutta eri maissa. Hän arvelee imeväis- ja lapsikuolleisuuden kokoavan ja heijastavan monia talouden ja yhteiskunnan rakenteen piirteitä. Tulotason lisäksi se heijastaa välillisesti tulojen jakautumaa sekä ruuan ja terveydenhuollon saatavuutta.

Muotitermi "kansainvälistyminen"

Kansainvälistyminen tai globaalistuminen on nykyajan muotitermi. Jokapäiväisten puheenparsien mukaan tapaamme globaalistumista nyt joka puolella. Mutta mitä se tarkoittaa? Globaalistumisen ymmärtäminen on mahdotonta ilman kansainvälisiä vertailuja.

Mitä siis käsitämme globaalistumisella? Arkikielessä kai kansainvälisyyden lisääntymistä, talouksien ja yhteiskuntien avoimuuden lisääntymistä. Mutta onko tämä uusi ilmiö, jota ei ole ennen ollut?

Jälleen voimme lähteä vertailemaan esimerkiksi eri maiden talouksia ja yhteiskuntia ja havaita, että monessa suhteessa maailma oli 'globaali' jo aiemminkin. Tavallisia taloudellisia osoittimia ovat ulkomaankaupan, viennin tai tuonnin suhde bruttokansantuotteeseen. Arvioiden mukaan suuri muutos ulkomaankaupan osuudessa tapahtui 1800-luvulla ja 1900-

luvulla muutokset ovat olleet suhteellisesti vähäisempiä.

Toinen indikaattori voisi olla siirtolaisuuden suhde väestöön. Siirtolaisuus oli erittäin merkittävää 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa, eikä se sen jälkeen ole saavuttanut suhteellisesti yhtä mainittavia mittasuhteita.

Myös kansainväliset pääomaliikkeet, vaikka ovatkin lisääntyneet, eivät olleet suinkaan tuntemattomia tai edes vähäisiä 100 vuotta sitten. Vaikka suuri osa pääomavirroista liittyi ulkomaankauppaan, niiden rinnalla oli merkittävät määrät kansainvälistä sijoitusrahaa, joka etsi suurempia tuottoja, kuin kotimaassa oli saatavissa. Raha liikkui kansainvälisinä suorina sijoituksina rautatie-, teollisuus- ja rakennusinvestointeihin. Mitä eksoottisempi ympäristö, sitä suuremmat voitot jos kohta riskitkin saattoivat olla odotettavissa. Osittain rahaa kulki myös spekulatiivisina lyhytaikaisina sijoituksina etsien nopeita voittoja. Nykyajan pääomaliikkeet täyttävät varmaan paremmin globalistumistermin vaatimukset, koska niitä on suhteellisesti enemmän. Nimenomaan lyhytaikaisiin sijoituksiin liittyvien pääomien liikkuminen on lisääntynyt. Kysymys on kuitenkin suhteellisesta muutoksesta, ei absoluuttisesti uudesta asiasta, jonka havaitsemme kansainvälisten ja ajallisten vertailujen kautta. Kuvaa hämärtää vielä se, että unohdetaan, että kultakannan aikana pääoman kansainvälinen liikkuminen oli varsin vapaata. 1930-luvun protektionismi jarrutti tätä toimintaa. Toinen maailmansota lähes pysäytti kansainväliset pääomaliikkeet, ja kesti 1980-luvulle saakka, ennenkuin pääomat pääsivät jälleen suhteellisen vapaasti liikkumaan.

Olisi tietenkin naivia väittää, ettei globalistumisella olisi ollenkaan katetta nykyisenä ilmiönä. Ainakin liikenneyhteyksien ja erityisesti kommunikaatioyhteyksien paraneminen ovat muuttaneet maailmaa, taloutta ja yhteiskuntaa globaalisemmaksi. Nykyiset telekommunikaatio- ym. yhteydet ovat yhdistäneet maailman maanosat ja maat uudella tavalla. Matkustamisen, tavaroiden ja tiedon kulun suhteellisten hintojen lasku, suorastaan romahdus on lisännyt liikkuvuutta ja tuonut sen yhä useampien ulottuville. Monikansalliset lähes koko maailman kattavat yritykset ovat myös hyvä esimerkki globalistumisen mittasuhteista. Monikansalliset yhtiöt syntyivät varsinaisesti runsaat 100 vuotta sitten, mutta tottahan niiden toiminta oli pitkään vaatimatonta. Yhdessä nykyaikaisen tiedonvälityksen kasvun ja pääomaliikkeiden uudelleen vapautumisen ansiosta monikansalliset yritykset ovat saavuttaneet nykyisen merkittävän asemansa aseman.

Mitä sitten tässä tapauksessa pitäisi tehdä, miten tarkastella globaalisuutta? Ratkaisu lienee käsitteen määrittely mielekkäällä, yhteismitallisella tavalla ja sitten käyttää mittaria: verrata eri maita tietyissä suhteissa.

Vertailut eivät johda aina toivottuun tulokseen

Edellä olen pyrkinyt tuomaan sisältöä käsitteelle kansainväliset vertailut: onko niistä hyötyä, miten niitä pitää käyttää? Tavallaan tuntuu, että kysymykset ovat niin yleisiä ja jopa triviaaleja, että niihin lienee turha yrittää vastata. Varsinkin taloushistoriassa ne ovat tutkimuksen arkipäivää ja monien yleistysten perusta. Vertailut tuovat monille tutkimustuloksille mielekkyyden, joka niiltä jäisi muuten saavuttamatta. Tärkeimmillään vertailut ovat silloin, kun ne johtavat uusiin kysymyksenasetteluihin tutkimuksessa. Toisaalta vertailuissa on ongelmansa. On kiinnitettävä erityistä huomiota yhteismitallisuuteen.

Aina vertailut eivät johda toivottuun tulokseen. On tapana koota suuriakin kansainvälisiä tutkimusprojekteja, joissa yksittäiset tutkijat kokoavat tietoja kukin omasta maastaan. Silti tulosta ei tunnuta oikein syntyvän. Syynä näyttää usein olevan se, että ei oikein päästä vertaamaan samoja asioita. Voi olla mahdotonta saada tutkijat vertaamaan täsmälleen samoja asioita: tutkijat eivät ehdi, eivät pidä kaikkia kyselyjä asioita tärkeinä, aineistoa ei löydy. Vastaavasti yksittäisen tutkijan voi olla vaikea löytää vertailukelpoista tietoa eri maista ja verrata sitten sitä. Varsin tavallinen lopputulema on, että kootaan yhteisen teeman ympärille väkeä, joka sitten esittää siitä näkökulmiaan, jotka eivät oikein samalla mittakaavalla kohtaa. Yhtäältä tämä voi johtaa mielenkiintoisiin rinnastuksiin, jopa kokonaan uusiin näkökulmiin ja tuloksiin. Useammin kuitenkin suureen epämääräisyyteen.

Vertailujen parantamismahdollisuudet ovat parhaillaan tavoitteena mm. pohjoismaisessa tutkimusprojektissa, jossa pyritään yksityiskohtaisesti vertaamaan historiallisia kansantalouden tilinpidon laskelmia: ovatko luokittelut samanlaisia, onko käytetty riittävän samantyyppisiä laskentaratkaisuja? Tässä on erityisesti kysymys sopivien indeksilaskelmien suorittamisesta. Indeksien laskeminen on tunnetusti erittäin ongelmallista eikä aina ns. parasta ratkaisua ole olemassa. Tiedetään, että vähän eri tavoin laskemalla tullaan eri tuloksiin. Niinpä olemme käyttäneet paljon aikaa

keskusteluihin ja vertailuihin parhaasta mahdollisesta tavasta, joka olisi mahdollista tehdä kaikissa maissa. Hyvät kansainväliset vertailut ovat hyödyllisiä mutta vaativia.

Kirjoittaja on taloushistorian professori Helsingin yliopiston Yhteiskuntahistorian laitoksella. Kirjoitus perustuu "Kansainvälistyvä maailma ja kansallinen historia" -seminaarissa Turussa 14.–15.5. pidettyyn esitelmään.
riitta.hjerpe@helsinki.fi

